

»Lakomen in grabežljiv mož«

K zgodovini mariborske vodovodne afere

Filip Čuček*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 94:343(497.4Maribor)"1901"

Filip Čuček: »Lakomen in grabežljiv mož«. K zgodovini mariborske vodovodne afere. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 87=52(2016), 1–2, str. 43–53

Razprava odstira koruptivno ravnanje vodje mariborskega gradbenega urada Fritz Rezegha, ki je pri gradnji mariborskega vodovoda s podkupninami nezakonito pridobil precej denarja. Opira se na časopisno (in arhivsko) gradivo, ki daje vpogled v številne malverzacije. »Vodovodna afera«, ki jo je razkrilo socialdemokratsko glasilo *Arbeiterwille*, je spodbudila župana Nagyja, da je nepreklicno odstopil s svojega položaja (kljub temu da je projekt ocenil za vrhunec svojega dolgoletnega dela v mestu), ambiciozni inženir Rezegh pa se je že čez slabe tri mesece znašel na mariborskem okrožnem sodišču. To mu je dokazalo krivdo in ga obsodilo na 8 mesecev težke ječe, globo v protivrednosti podkupnin pa je moral plačati v ubožno blagajno.

Ključne besede: Maribor, vodovod, Fritz Rezegh, Alexander Nagy, korupcija

1.01 Original Scientific Article
UDC 94:343(497.4Maribor)"1901"

Filip Čuček: "A Greedy and Avaricious Man". On the History of the Water Distribution System Scandal in Maribor. Review for History and Ethnography, Maribor 87=52(2016), 1–2, pp. 43–53

The treatise reveals the corruptive behaviour of Fritz Rezegh, the head of the Maribor construction office, who illegally gained a lot of bribe money during the water distribution system construction. The treatise is based on the newspaper (and archive) materials that enable the insight into numerous embezzlements. "The water distribution system scandal", which was disclosed by the social-democratic bulletin *Arbeiterwille*,

* Dr. Filip Čuček, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenija, filipc@inz.si

forced mayor Nagy to resign from his position (although he thought of this project as the peak of his long-time work in the city); the ambitious engineer Rezegh was summoned to the Maribor district court three months later. The court proved his guilt and sentenced him to eight months of heavy prison and to paying the fine in the equivalent amount to the bribes to the “poor fund”.

Key words: Maribor, Water distribution system, Fritz Rezegh, Alexander Nagy, corruption

UVOD

Na osnovi kemijskih in bakterioloških analiz, ki so bile opravljene v 80. letih 19. stoletja, je več kot polovica mariborskega prebivalstva uživala oporečno in nezdravo vodo iz povsem neustreznih mestnih (domačih) vodnjakov. Vprašanje sanacije oskrbe s pitno vodo je seveda takoj postalo aktualno, mestna občina pa je začela iskati ustreznega projektanta. Toda mesto ob Dravi je dobilo prepotrebni mestni vodovod, ki je meščanom omogočil uživanje neoporečne vode, šele konec leta 1901.¹ Župan Alexander Nagy,² ki je projekt izpeljal, ga je ocenil za vrhunec svojega dolgoletnega dela v mestu. Toda že čez nekaj mesecev je nepreklicno odstopil s položaja. Na seji mariborskega občinskega sveta 20. marca 1902 je svojo odločitev komentiral z besedami, češ da je odstopil zato, ker je uspešno zaključil velika gradbena dela (klavnica in vodovod), in da je nastopil čas za njegovo slovo.³ Toda to ni bilo povsem res. Za njegovim odstopom se je namreč skrivala velika podkupovalna afera, saj se je izkazalo,

¹ Več glej Jasna Mlakar: Razvoj mariborskega vodovoda. V: *Zgodovina za vse*, 1998/1, str. 8–17.

² Rojen 1834 na Ptuju, umrl 1909 v Mariboru. Še pred marčnimi dogodki leta 1848 je postal meščan Maribora, ko je oče dobil službo tajnika na mariborskem magistratu. Tako je Alexander obiskoval mariborsko realko, po končanem študiju tehnike v Gradcu in na Dunaju pa je nekaj let nabiral delovne izkušnje po svetu, dokler se ni leta 1881 vrnil v Maribor in se posvetil politiki. Leta 1882 je bil izvoljen v mestni svet, leta 1886 pa je postal mariborski župan (to funkcijo je opravljal do leta 1902). V njegovem času se je »zgodila« vsesplošna modernizacija Maribora. Betonska kanalizacija je zagotovila lepši videz mesta, zlasti pa neprimerljivo boljše higienske razmere. Po njegovi iniciativi (in tudi po njegovih načrtih) so bile zgrajene številne regulacije cest, trgov in drevedorov, vodovod, klavnica, poslopje mestne hranilnice, vojašnice in šole. Z Dunaja preseljeni Franz Swaty je leta 1896 prijavil magistratu obrt izdelave umetnih brusov, ki je kasneje prerasla v tovarno Swaty. Leta 1897 je bila pri parnem mlinu za Glavnim kolodvorom urejena tovarna testenin. Za najpomembnejši dosežek je označeval izgradnjo mariborskega vodovoda. Prim. Nagy, Aleksander (1834–1909) – *Slovenska biografija*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi384119/>; 9. 6. 2015.

³ Prim. *Marburger Zeitung*, 22. 3. 1902. Na seji ni nihče niti omenil »vodovodne afere«, pač pa so mu vsi prisotni pripisali velike zasluge za mesto. Župan Nagy je najverjetneje sam ocenil, da se mora po tej aferi res posloviti, mogoče pa je tudi, da je odšel zaradi raznih pritiskov. O njegovi vpletenosti v afero zaenkrat še nimamo konkretnih dokazov.

da je podjetje Rumpel und Waldeck, ki je vodovod gradilo (in še nekatera druga podjetja, ki so sodelovala pri gradnji), pridobilo dela s podkupovanjem vodje mestnega gradbenega urada inženirja Fritza Rezegha.⁴ (Podkupnino za promocijo istega podjetja je prejel tudi urednik časnika *Marburger Zeitung* Josef Partisch.⁵)

Šestintridesetletni Rezegh (rojen v Mukačevem na Ogrskem, danes Ukrajina) je nastopil službo vodje mestnega gradbenega urada poleti 1900.⁶ Tedaj je »imelo mesto oddajati obširna in draga dela za novo klavnico in vodovod«, kar je Rezegh dodobra izkoristil. Ker je sam podajal strokovno mnenje na prispele ponudbe podjetij in obrtnikov, je bila njegova presoja za njih seveda ključnega pomena. Rezegh se je tako pustil podkupiti »od raznih dunajskih židovskih tvrdk in jemal napitnine v zneskih po 4000 K, 8000 K, 3000 K, 6500 K, 1000 K in 400 K, tedaj skupaj 22900 K,«⁷ na drugi strani pa šikaniral tista podjetja, ki mu podkupnine niso ponudila. Eno takšnih podjetij je bila tudi opekarna mariborskega stavbnega mojstra Franca Dervuška. Potem ko je Rezeghov asistent Adolf Schweffer v košu za smeti našel obremenilno pismo dunajskega podjetja Schinzel, ki je izdelovalo vodomere (v njem ga je referent podjetja spraševal, ali je prejel denar), je Dervušek o tem obvestil mestni svet. (Da ni bilo vse v redu, so Rezeghovi podrejeni sicer opazili že prej, za »akcijo« pa so se odločili zaradi izredno slabih odnosov na uradu;⁸ najditelj je pismo pokazal predstojniku mestnega urada Friedrichu Taxu, ki pa ni ukrepal, ampak je Rezeghu dajal potuho.⁹) Za dokončno razkritje mariborske vodovodne afere pa so bili »zaslužni« socialdemokrati,¹⁰ predvsem glasilo *Arbeiterwille* iz Gradca, ki je že 22. maja objavilo prvi dopis na temo korupcija in mariborski vodovod,¹¹ naslednjega dne pa tudi obremenilno pismo v celoti.¹²

Mestna oblast je skušala javnosti sicer delno prikriti Rezeghovo početje in prikazati izkrivljeno sliko.¹³ Kljub temu, da so vsi mestni svetniki prejeli kopijo pisma, ni na seji mestnega sveta 22. maja nihče od prisotnih problematike niti omenil.¹⁴ Ker pa je zadeva z razkritjem graškega časnika postala javna (*Marburger Zeitung*, ki je bil vpleten, o tem seveda ni napisal nič), so ga

⁴ Franjo Baš: Maribor v avstrijski ustavni dobi. V: *Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije*. Maribor 1989, str. 207.

⁵ *Deutsche Wacht*, 31. 10. 1901; *Arbeiterwille*, 29. 8. 1902, 28. 10. 1906.

⁶ *Arbeiterwille*, 20. 8. 1901.

⁷ *Slovenski narod*, 24. 8. 1901.

⁸ *Arbeiterwille*, 20. 8., 21. 8. 1901.

⁹ *Arbeiterwille*, 30. 8. 1901.

¹⁰ Baš, Maribor v avstrijski ustavni dobi, str. 207.

¹¹ *Arbeiterwille*, 22. 5. 1901.

¹² *Arbeiterwille*, 23. 5. 1901.

¹³ *Marburger Zeitung*, 20. 8. 1901.

¹⁴ *Arbeiterwille*, 25. 5. 1901.

hoteli že čez teden dni (29. maja) na zaupni seji mestnega sveta suspendirati. (Ne glede na vse indice je župan Rezegha ognjevitno branil in sejo protestno tudi zapustil, s čimer si je prislužil vse močnejše pozive k odstopu.) Kljub temu je mariborski preiskovalni sodnik Rezegha kmalu za tem zaslišal, nato pa še pridržal, saj je bilo obremenilnih dokazov dovolj. Tako se je ambiciozni inženir že čez slabe tri mesece, 19. avgusta 1901, zaradi koruptivnih obtožb znašel na mariborskem okrožnem sodišču.¹⁵

PROCES

Tožilec Rudolf Paltauf je sodniku Filipu Kermeku in tričlanskemu senatu (predsednik Franc Voušek, člana Josip Martinak in Gustav Wokaun) »predstavil« Fritza Rezegha kot lakomnega moža, ki da je skrupulozno in grabežljivo izkoristil svoj položaj ter od »dobaviteljev« pretkano iztisnil denar.¹⁶ Obtožnica ga je bremenila prejema več podkupnin. Prvo podkupnino 4000 kron naj bi prejel od dunajskega podjetja Schinzel, tako da je pri njihovi dobavi zamižal na eno oko.¹⁷ V nadaljevanju ga je podkupilo še več drugih dunajskih podjetij: od glavnega izvajalskega podjetja Rumpel und Waldeck (Georg Rumpel) naj bi prejel 8000 kron (za to delo se je potegovalo tudi podjetje Wagenführer, toda po izdatni podkupnini je Rezegh priporočil podjetje Rumpel und Waldeck),¹⁸ od podjetja Komarek (Franz Xaver Komarek), ki je dobavilo in montiralo črpalke in parne stroje, 6500 kron, od podjetja Gridl (Ignaz Gridl) 3000 kron, od podjetja Kefer (Wilhelm Kefer) 1000 kron, od podjetja Meerkatz (Franz Johann Meerkatz) pa je zahteval, da »v paketu« ogradijo tudi njegovo novo vilo (in to po »posebni« ceni). Obtožnica je Rezeghu očitala še, da je že v čeških Litoměřicah, kjer je opravljal delo mestnega inženirja, prejel podkupnino v vrednosti 400 kron, s tem da je dunajskemu podjetju Manoschek (Franz Manoschek), ki ga je podkupilo, zagotovil dobavo izdelkov.¹⁹ A zviti Rezegh se je branil. Sicer je priznal prejem denarja, toda hkrati zatrdil, da ta nikakor ni bil mišljen kot podkupnina, pač pa kot neke vrste popust, ki da ga je dobilo mesto.

¹⁵ *Arbeiterwille*, 1. 6., 9. 6. 1901.

¹⁶ *Marburger Zeitung*, 20. 8. 1901.

¹⁷ *Arbeiterwille*, 20. 8. 1901.

¹⁸ *Arbeiterwille*, 21. 8. 1901.

¹⁹ *Arbeiterwille*, 20. 8. 1901; prim. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, kazenski spis VR VI 397/01.

PRIČE IN SODBA

Medtem je kot prva priča nastopil župan Nagy, ki je dejal, da v Rezeghovem ravnanju ni opazil nikakršnega oškodovanja mestnih interesov (češ da je zmeraj opravljal zgolj svojo dolžnost). Toda iz obtožnice je bilo razvidno, da temu ni bilo tako. Mestni inženir in Rezeghov sodelavec Josef Nödl je kot naslednja priča izjavil, da mu je popolnoma zaupal in da kaj takega sploh ni slutil. Prav tako je zanikal, da bi mesto utrpelo kakršno koli škodo na ta račun. Kot ena glavnih prič je nastopil mojster Dervušek, ki je izgubil delo v korist podjetja Rumpel und Waldeck. Povedal je, da sta se na začetku z Rezeghom odlično razumela, sčasoma pa se je njun odnos začel krhati. Rezegh je pri postavitvi črpalnega jaška »našel« nekatere pomanjkljivosti, ki da so bile zadosten razlog za odvzem del. Dervušek je slutil, za kaj v resnici gre, zato je Rezeghu predlagal, da bi skupaj s podjetjem Rumpel und Waldeck končal že začeto delo. Rezegh se s tem ni strinjal. Dervušku je dodelil zgolj postavitev dimnika (kar je bilo precej slabše plačano delo), toda še to delo mu je (potem ko je Dervušek že zgradil 12 metrov) odvezel pod pretvezo, češ da je gradil dimnik po načrtih drugega podjetja.²⁰

Proti Rezeghu so bile tako uperjene vse sile. Naslednja priča, odvetnik Julius Feldbacher, je navajal, da je Rezegh kot nadzornik gradnje njegove vile od njega zahteval 1000 kron za opravljeno delo, kar je Rezegha postavljalo v nov neprijeten položaj. Naslednja priča, zaposleni pri gradbenem biroju Steinbrunner, je dejal, da je bil Rezegh zelo nadležen človek. Do poslovnih partnerjev naj bi bil sicer prijazen, toda sčasoma je pričel šikanirati domače izvajalce, medtem ko je dajal »tujim« podjetjem prednost. Posebej zanimivo je bilo pričanje najditelja pisma Schwefferja, češ da Rezegh ni bil le izredno strog, pač pa da je svoje uslužbenke tudi ovajal pri županu.²¹ Naslednja priča je bil Otto Rossauer, zaposlen pri podjetju Schinzel. Rossauer je podrobno opisal, kako je Rezegh najprej prejel 4000 kron, nato pa je (brez vsakršnega razpisa) sledila še pošiljka vodomerov z Dunaja. Nato je pričal Georg Rumpel in navajal, da je Rezegh »prevzel« vodenje celotne gradnje in od njega zahteval 8000 kron, ki mu jih je ta tudi dal, kot darilo pa je Rezegh prejel še določeno vsoto za gradnjo svoje hiše. (Naslednji Ignaz Gridl je sicer pričal v zvezi s klavnico. Dejal je, da je Rezegh prišel osebno na Dunaj in mu ponudil priporočilo za gradnjo prašičje klavnice, v zameno pa sprva zahteval 1000 kron. Denar je dobil, nato pa Gridla priporočil mestnemu svetu, ki je odobril njegovo ponudbo (Gridl mu je naknadno nakazal še preostali denar). Kljub temu je Gridl postavil le strešno konstrukcijo, ker da je bil predrag.) Na Dunaju se je Rezegh sestal tudi

²⁰ *Arbeiterwille*, 21. 8. 1901.

²¹ *Arbeiterwille*, 21. 8. 1901.

s Franzem Xaverjem Komarekom, ki ga je peljal v Prater. Pretkani Rezegh mu je naročil, naj mu da podkupnino v bonboniero in mu pošiljko pošlje v Maribor. Nadalje je Wilhelm Kefer povedal, da je Rezeghu v zameno za dobra priporočila njihovih izdelkov poslal 1000 kron, na drugi strani pa se je podjetje Rumpel und Waldeck obvezalo, da bo potrebne »mariborske« sestavne dele kupovalo prav pri Keferju, kar pomeni, da je Rezegh pri eni pošiljki »zaslužil« dvojno. Na vrsti je bilo podjetje Franza Johanna Meerkatza, ki naj bi Rezeghu (hkrati z ogrado za klavnico) po »posebni« ceni ogradilo vilo. Podjetje je bilo to takoj pripravljeno storiti, Rezegh pa je zahteval še brezplačno montažo. (Ker pa podjetje ni dobilo del pri klavnici, je tudi cena Rezeghove ograje takoj poskočila). Na koncu je sodni senat potrdil še podkupnino, ki jo je Rezegh prejel v Litoměřicah, prav tako pa tudi dejstvo, da je po razkritju afere skušal vplivati še na Karla Neuhöferja z Dunaja, ki naj bi krivo pričal zanj. (Neuhöfer naj bi jamčil, da je 8000 kron poslal sam (in ne podjetje Rumpel und Waldeck) in ga s tem vsaj delno rešil iz nastale zagate.²²)

Ob številnih pričah, ki so Rezegha predstavile v precej neugodni luči, je tožilstvu uspelo dokazati, da je prejel številna »darila«. Po prepričanju tožilstva je Rezegh želel nadzor nad gradnjo vodovoda zgolj in izključno zato, da bi lahko nemoteno prejemal podkupnine (kljub temu, da ga je za nadzor plačevala že sama občina). Tožilstvo je dokazalo, da sta ga gnala predvsem pohlep in grabežljivost, za kar ni pokazal nobene skesanosti (zato sodišče tudi ni upoštevalo nobenih olajševalnih okoliščin, saj je zadevo hotel vsekoli obrniti v svojo korist). Celo njegov zagovornik Franz Krenn je preziral njegova dejanja, toda vseeno poskušal rešiti, kar se je rešiti dalo. A zaman. V vseh točkah obtožnice je bil Rezegh namreč spoznan za krivega in obsojen na 8 mesecev težke ječe, globo v protivrednosti podkupnin pa je moral plačati v ubožno blagajno.²³

PODROBNA ANALIZA

Socialdemokratsko glasilo *Arbeiterwille*, zaslužno za razkritje velike podkupovalne afere v Mariboru, je edino (v petih nadaljevanjih) poročalo o procesu proti Fritzu Rezeghu. »Ljubljencek« župana Nagyja in predstojnika mestnega magistrata Taxa je po mnenju časnika (skoraj) do popolnosti razvil sistem, preko katerega je pobiral (oziroma si izposloval) podkupnine. Rezeghov načrt je bil naslednji: podjetja je »opozarjal« na predvidene razpise, potoval na Dunaj (v Mariboru je bilo prenevarno, zato je tudi skušal onemogočiti do-

²² *Arbeiterwille*, 22. 8. 1901.

²³ *Arbeiterwille*, 22. 8. 1901.

mača podjetja), se sestal z določenimi poslovnimi partnerji in od njih dobil zahtevan znesek denarja. Na ta način je »zaslužil« 22.500 kron, ki jih je uspelo dokazati tožilstvo (povsem mogoče pa je, da je dodatni del denarja uspel prikriti). Razkrita afera je vsekakor povzročala sive lase potrpežljivim mestnim »očetom«, ki so vodji gradbenega urada povsem zaupali in niso niti slutili, da bo gradnja dveh objektov (mestne klavnice in mestnega vodovoda) toliko preseгла predvideni proračun (Rezegh je omenjena podjetja še »nagradil« na škodo mestnih financ). Stroški gradnje vodovoda so tako namesto načrtovanih 602.673 kron znašali 1.200.742 kron (598.069 kron več, kot je bilo sprva predvideno;²⁴ še najbolj naiven je izpadel župan Nagy, ki je menil, da Rezegh nikakor ni oškodoval mestnega proračuna). Tudi stroški za klavnico so se enormno povzpeli in namesto predvidenih 240.000 kron²⁵ znašali 620.552 kron. Časnik je ugotavljal, da je imel Rezegh pri teh poslih popolnoma proste roke in da ni nič čudnega, da si je lahko tako hitro omislil novo vilo. Prav tako je menil, da je bilo s tem razkrito slabo občinsko gospodarjenje, Rezegh pa da ni bil nobena izjema, pač pa zgolj člen v mestni anarhiji (poleg Taxa, ki da je imel v svoji karieri »na grbi« že precej škandalov (v Celju, v Brežicah, Sevnici, Kozjem in v Mariboru), prav tako pa tudi Nagyja, ki da je že trikrat želel oditi s položaja, a si je vsakič znova premislil). Trojica Nagy-Tax-Rezegh je imela očitno prevelika pooblastila. Rezegh jih je tudi dokazano zlorabljal, medtem ko je imel vso podporo v Taxu in Nagyju (ki bi moral že po funkciji prevzeti vso odgovornost).²⁶ Toda sprva se ji je (nespretno) izmikal, češ da Rezegh ni oškodoval mestne občine. Pri tem je gotovo mislil zgolj na finančno plat (kjer se je precej zmotil, saj je bila škoda več kot očitna), ob tem pa pozabil še na moralno škodo, ki jo je mestna občina prav tako utrpela.²⁷

SHOD V GÖTZOVI DVORANI

Teden dni po razsodbi (26. avgusta) je socialdemokrat Johann Krainer v Götzovi dvorani sklical volilni shod z naslednjim dnevnim redom: dogajanje v mariborskem mestnem svetu in primer Rezegh. (Ob molčečnosti ostalih mariborskih politikov je zavzetost ponovno pokazala mariborska socialdemokracija.) Dvorana je bila nabito polna, kar je kazalo na nezadovoljstvo s trenutno vladajočo garnituro, osrednja tema Krainerjevega govora pa je bila stoodstotna prekoračitev proračuna za mestni vodovod (in še večja za mestno

²⁴ Prim. Mlakar, Razvoj, str. 17.

²⁵ Prim. *Arbeiterwille*, 24. 8. 1901.

²⁶ *Arbeiterwille*, 23. 8. 1901.

²⁷ *Arbeiterwille*, 24. 8. 1901.

klavnico). Zbrane (volivce) je podrobno seznanil z gradnjo vodovoda, ki je zahteval dvakrat več denarja tudi zaradi številnih »amaterskih« napak (npr. vodovodno cev preko dravske brvi in korito v Krčevini so postavili brez uradnega dovoljenja, zato je bilo treba zadevo postaviti na novo itd.). Prav tako so začeli z deli na območjih, kjer ta sploh niso bila potrebna (vodovodne cevi so položili na mestih, kjer ni bilo praktično nobenih hiš, npr. na Kokoschinegg – Allee (danes Tomšičev drevored), medtem ko so nekatere frekventne mestne četrti iz vodovodnega načrta izpustili). Vse to je seveda višalo stroške. Pri črpalni postaji so začeli graditi dimnik, med samo gradnjo pa se je Rezegh »spomnil«, da je bil predložen še načrt drugega podjetja. Zato so že obstoječe podrli, namesto tega pa po novem načrtu zgradili drugega. (Podobne zadeve so se dogajale tudi pri gradnji klavnice.) V nadaljevanju je Krainer prešel na Rezegha in njegovega zaščitnika Taxa. Kljub temu, da je vedel za obremenilno pismo, ni ukrepal, zato so zbrani enoglasno zahtevali njegov odstop. Nato je spregovoril župan Nagy, ki je zatrdil, da ni vedel za pismo, saj da bi v nasprotnem primeru takoj ukrepal, prav tako pa da ni vedel za samovoljne Rezeghove ukrepe. Po Nagyjevem opravičevanju zbrani množici je Krainer prebral resolucijo, ki je bila skoraj stoodstotno sprejeta, predvidevala pa je podrobno preiskavo vseh vpletenih v »vodovodno afero«, dalje analizo škode, ki jo je mestni občini prizadejal Rezegh, na koncu pa zahtevala tudi odstavitve Taxa.²⁸ Kot piko na i je poslal Juliusu Pfrimerju, načelniku občinskega finančnega odseka, še odprto pismo, v katerem je razgrnil celotno finančno situacijo v zvezi z mestnim vodovodom, in navajal, da je sprememba proračuna mestni svet popolnoma obšla.²⁹

NAMESTO ZAKLJUČKA

Potem ko je bila korupcija v zvezi z mariborskim vodovodom (in tudi klavnico) dokončno razkrita, se je *Arbeiterwille* (ne glede na sodbo, ki je Rezegha končno »prizemljila«) spraševal, kako je bilo sploh mogoče, da je mestna oblast njegovo početje popolnoma »spregledala«. Pošiljanje vodomerov proti vsem predpisom in brez vsakršnega razpisa, onemogočanje domačih obrtnikov in podjetnikov (pri čemer je denar pobiral tam, kjer si je zamislil – na Dunaju) je vsekakor škodilo mestu, kar pa bi pristojni morali odkriti že prej. Prav tako avtor prispevka ni mogel razumeti županovega zavzetega branjenja obtoženca in njegovega stališča v zvezi z nespornim oškodovanjem mesta. Župan tudi ni ugotovil (kljub temu da je bil tudi sam inženir), da Rezegh pri

²⁸ *Arbeiterwille*, 30. 8. 1901.

²⁹ *Arbeiterwille*, 8. 9. 1901.

njem načrtno šikanira svoje sodelavce in ščiti svoje interese. Še najbolj pa je bodla v oči njegova vila, saj naj bi prišel iz Litoměřic kot »uboga para«, nato pa je začel na hitro graditi vilo in zgolj za parcelo odšteti slabih 7000 kron (njegova letna plača je znašala 4200 kron).³⁰

Kakorkoli, učinkovita kontrola mestnega javnega delovanja s strani socialdemokratov je v nadaljevanju onemogočila absolutno oblast nemških nacionalcev v mestnem svetu, zaradi česar je prišlo tudi do razkola dotlej enotnega nemškega meščanstva na radikalne schönerejance z glasilom *Marburger Zeitung* in zmernejše liberalce z glasilom *Marburger Presse*. Nemški politični razkol pa je (hkrati s splošno volilno pravico) pripomogel do zmage socialdemokratskega kandidata Hansa Resla pri volitvah leta 1907 v državni zbor.³¹

VIRI IN LITERATURA

Pokrajinski arhiv Maribor, fond Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, kazenski spis VR VI 397/01 (Fritz Rezegh).

Nagy, Aleksander (1834–1909) – *Slovenska biografija*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi384119/>; 9. 6. 2015. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi384119/>; 9. 6. 2015.

Arbeiterwille 1901–1902

Deutsche Wacht 1901

Marburger Zeitung 1901–1902

Slovenski narod 1901

Franjo Baš, Maribor v avstrijski ustavni dobi. V: *Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije*. Maribor 1989.

Jasna Mlakar, Razvoj mariborskega vodovoda. V: *Zgodovina za vse*, 1998/1.

Franc Rozman, *Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem*. Ljubljana: Borec, 1979.

³⁰ Prim. *Slovenski narod*, 24. 8. 1901.

³¹ Rozman, *Socialistično delavsko gibanje*, str. 276–280; glej tudi Baš, Maribor v avstrijski ustavni dobi, str. 207.

“A GREEDY AND AVARICIOUS MAN”. ON THE HISTORY OF THE WATER DISTRIBUTION SYSTEM SCANDAL IN MARIBOR

Summary

Until the beginning of the 20th century more than half of Maribor population was using contaminated and unhealthy water from the city (local) wells. The mayor Alexander Nagy, who was in charge of the water distribution system project, thought of this project as the peak of his long-time work in the city. Only a few months later he resigned from his position. On the Maribor city council meeting on 20th March 1902 he explained his resignation to be the result of a successfully finished extensive construction works (slaughterhouse and water distribution system) and that the time for him to leave had come. This was not entirely true. His resignation was namely connected with an extensive bribery scandal, in which the Rumpel und Waldeck Company that was in charge of the water distribution system constructions, and some other companies involved in this project, got their jobs bribing the head of the city construction office, engineer Fritz Rezegh. The ambitious engineer was summoned to the Maribor district court three months later; on 19th August 1901 he was sentenced to eight months of heavy prison and to paying the fine in the equivalent amount to the bribes to the “poor fund”.

The social-democratic bulletin *Arbeiterwille* that disclosed this extensive bribery scandal in Maribor, was the only one to cover the trial against Fritz Rezegh (in five episodes). Rezegh was mayor Nagy's and the head of the city magistrate Tax's “pet” and the bulletin reported on his (almost) to the perfection developed system of collecting (or negotiating) bribes. Rezegh's plan was following: in order to “inform” companies on coming tenders he travelled to Vienna (it was too dangerous to do so in Maribor and therefore he tried to block the local companies), where he met with business partners and received a specific amount of money. In this way he “earned” 22500 crowns that could be proven by the prosecution (it is also possible that Rezegh hid some of the money). The disclosed scandal caused a great deal of trouble for the patient city “fathers” who trusted the head of the city construction office and did not even think that the construction of the two buildings (the city slaughterhouse and the city water distribution system) could ever exceed the estimated budget. Companies that “supplied” Rezegh with money namely covered their “loss” (thanks to Rezegh) from other sources. The total costs of the water distribution system construction were instead of the planned 602.673 crowns 1.200.742 crown, i.e. 598.069 more than planned. Mayor Nagy appeared to be the most naïve of all, for he was convinced that Rezegh did not jeopardize the city budget.

„EIN HABGIERIGER MANN“. ZUR GESCHICHTE DER MARIBORER/MARBURGER WASSERWERKAFFÄRE

Zusammenfassung

Mehr als die Hälfte der Mariborer/Marburger Einwohner benutzte bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts hygienisch bedenkliches und ungesundes Wasser aus den absolut ungeeigneten, meistens städtischen (heimischen) Brunnen. Der Bürgermeister Alexander Nagy, der das Projekt ausführte, bezeichnete es als den Höhepunkt seiner langjährigen Arbeit für die Stadt. Doch schon wenige Monate später trat er von seinem Posten ab. An der Stadtgemeindefsitzung am 20. Mai 1902 kommentierte er seine Entscheidung, er ist zurückgetreten, weil er große Bauprojekte (das Schlachthaus, das Wasserwerk) beendete und es sei die Zeit für seinen Rücktritt. Doch das war nicht die ganze Wahrheit. Hinter seinem Rücktritt verbarg sich nämlich eine große Bestechungsaffäre, denn es zeigte sich,

dass die Firma Rumpel und Waldeck, die das Wasserwerk baute (und einige anderen Firmen, die mitmachten), ihre Arbeit wegen der Bestechung des Leiters des Stadtbauamtes, des Ingenieurs Fritz Rezegh, bekam. Der ambitionöse Ingenieur ging fast drei Monate später, genauer am 19. August 1901, wegen der Korruptionsvorwürfe vors Mariborer/Marburger Kreisgericht. Das Gericht bestätigte seine Schuld und bestrafte ihn auf 8 Monate strengem Gefängnis und Geldbuße, die er in der Höhe der bekommenen Bestechungsgelder in die Armenkasse zahlen musste.

Die sozialdemokratische Zeitung Arbeiterwille, die die Bestechungsaffäre enthüllte, war die einzige, die (in fünf Fortsetzungen) über den Prozess gegen Fritz Rezegh berichtete. „Der Liebling“ des Bürgermeisters Nagy und des Leiters des Magistrats der Stadt, Tax, entwickelte laut der Zeitung ein (fast) perfektes System, nach dem er die Bestechungsgelder sammelte (oder sie erwirkte). Rezeghs Plan war folgender: um die Firmen auf die Ausschreibungen „aufmerksam zu machen“, reiste er nach Wien (in Maribor/Marburg war es nämlich zu gefährlich und deswegen bemühte er sich, die lokalen Firmen auszuschalten), er traf sich dort mit betreffenden Partnern und verlangte von denen eine gewisse Geldsumme. Auf diese Art und Weise „verdiente“ er 22.500 Kronen, die die Stadtanwaltschaft nachweisen konnte (es ist sehr gut möglich, dass Rezegh ein Teil des Geldes hinterzog). Die enthüllte Affäre irritierte die sonst sehr geduldige „Stadtväter“, die dem Leiter des Bauamtes absolut vertrauten und gar nicht ahnen konnten, dass das Bauen zweier Objekte (des Schlachthauses und des Wasserwerkes) um einiges das geplante Budget überziehen wird. Die Firmen, die Rezegh mit dem Geld „auslegten“, mussten nämlich den „Verlust“ anderswo decken (und wofür sie vor allem Rezegh dankbar sein durften). Die Wasserwerkbaukosten betrugen statt den geplanten 602.673 Kronen ganze 1.200.742 Kronen, d.h. 598.069 Kronen mehr als am Anfang vorgesehen (am naivsten erwies sich zum Schluss der Bürgermeister Nagy, denn er behauptete, dass Rezegh das Stadtbudget gar nicht schädigte).